

FN'S ERKLÆRING OM RETTIGHEDER FOR
BØNDER OG ANDRE MENNESKER, DER
ARBEJDER I LANDDISTRIKTER
~ BOG MED ILLUSTRATIONER ~

FN'S ERKLÆRING OM RETTIGHEDER FOR
BØNDER OG ANDRE MENNESKER, DER
ARBEJDER I LANDDISTRIKTER
~ BOG MED ILLUSTRATIONER ~

**FN'S ERKLÆRING OM RETTIGHEDER FOR
BØNDER OG ANDRE MENNESKER, DER
ARBEJDER I LANDDISTRIKTER**

~ Bog med illustrationer ~

Udgivet af La Via Campesina,
Marts 2020

Illustrationer af
Sophie Holin

Layout & Design
Nabajit Malakar

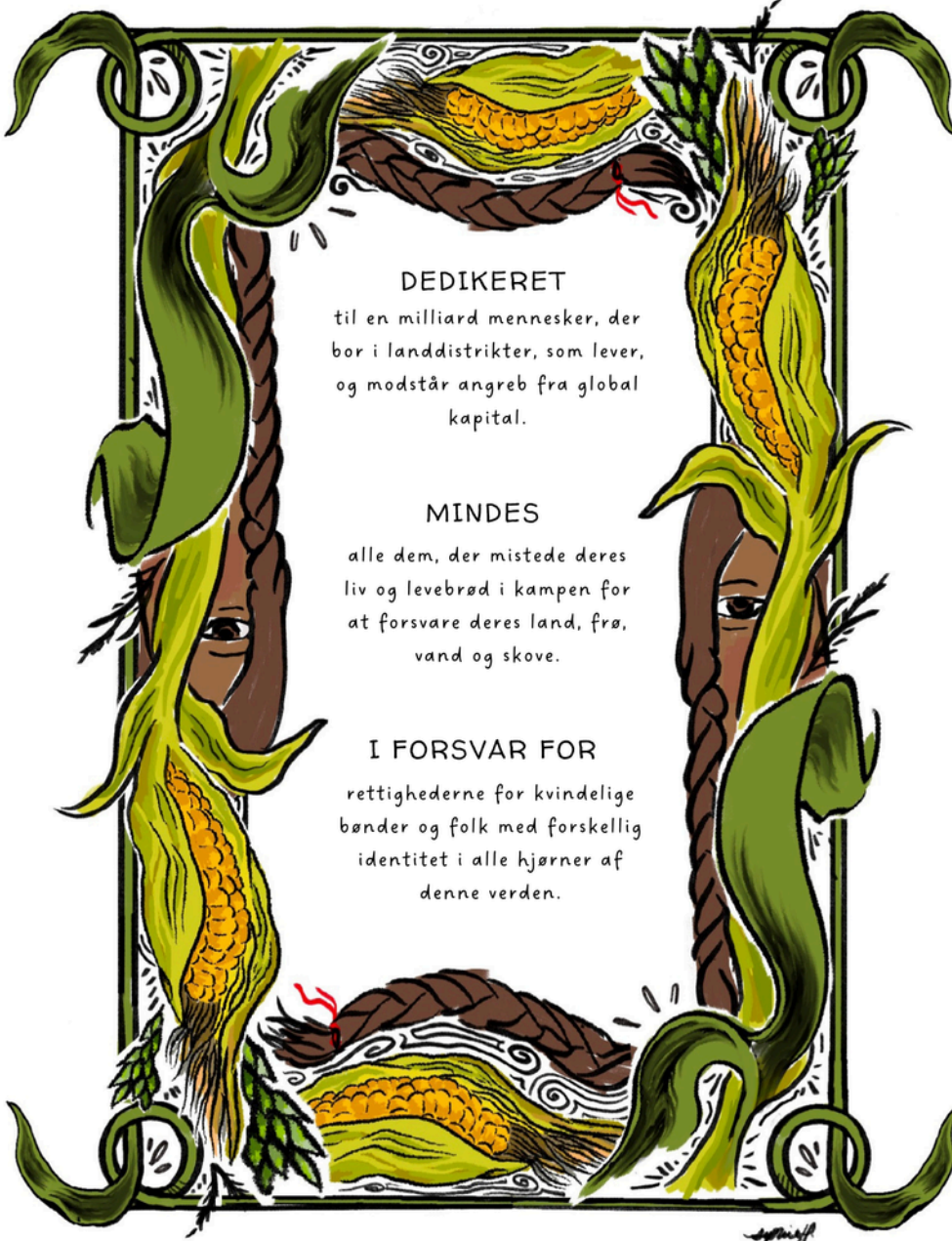
Med sine 180 lokale og nationale organisationer i 81 lande over hele kloden spænder La Via Campesina nødvendigvis over betydelige forskelle af kulturel, social og politisk art. Oversættelsen her er også en fortolkning under hensyntagen til de særlige forhold, der gør sig gældende i netop vores område af verden. Vi mener imidlertid, at deklarationen i høj grad angår også danske forhold, hvor presset på naturen og landbefolkningens kultur hører til de mest omfattende og brutale på kloden. Også med hensyn til krav om elementært demokrati og en anstændig retstilstand lader tilstanden i de danske landdistrikter meget tilbage at ønske, og her forventer vi, at deklarationens klare krav og retningslinjer kan blive til stor støtte i kampen for en anstændig behandling af natur, dyr og mennesker og en retfærdig og demokratisk ordening på spørgsmål om fordeling af jord og andre ressourcer og i det hele taget et trygt og rigt liv på landet.

Frie Bønder - Levende Land, maj 2025

Some rights reserved

This Work is licenced under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International Licence.

DEDIKERET

til en milliard mennesker, der
bor i landdistrikter, som lever,
og modstår angreb fra global
kapital.

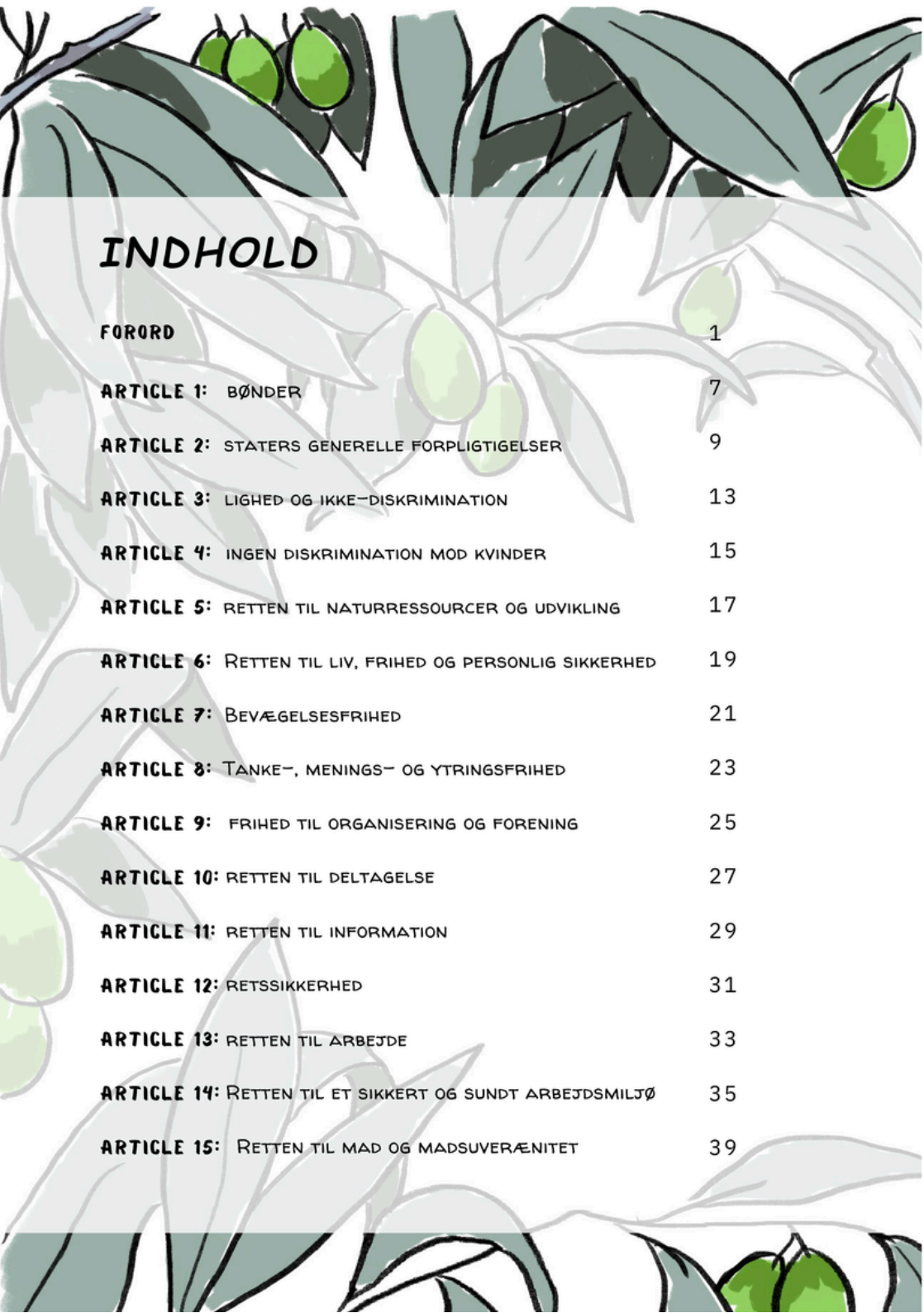
MINDES

alle dem, der mistede deres
liv og levebrød i kampen for
at forsvare deres land, frø,
vand og skove.

I FORSVAR FOR

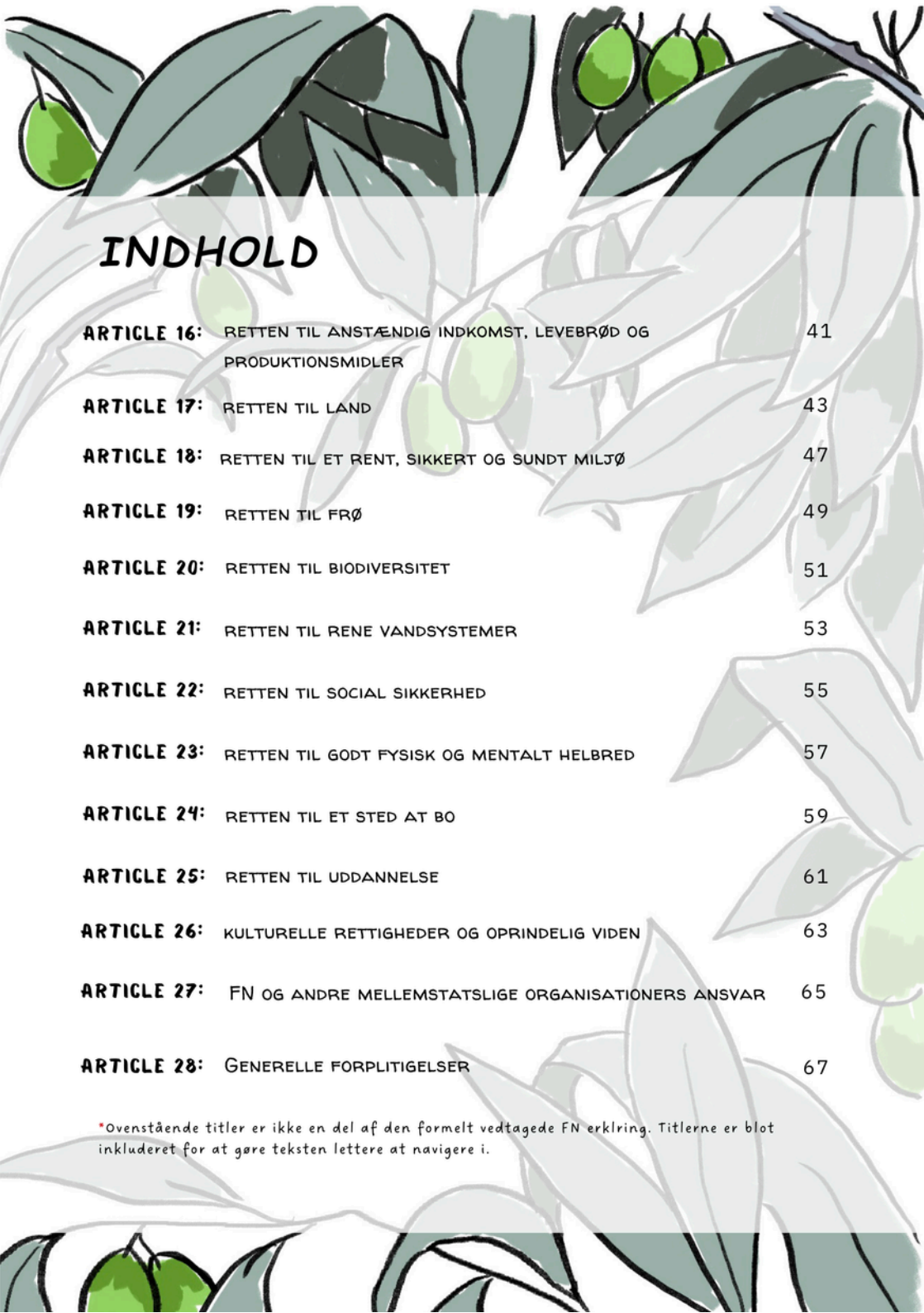
rettighederne for kvindelige
bønder og folk med forskellig
identitet i alle hjørner af
denne verden.

A stylized illustration of olive branches with green olives, rendered in a sketchy, hand-drawn style. The branches and leaves are in shades of green and grey, with some olives being a vibrant green. The illustration is positioned at the top and bottom of the page, framing the central text.

INDHOLD

FORORD	1
ARTICLE 1: BØNDER	7
ARTICLE 2: STATERS GENERELLE FORPLIGTIGELSER	9
ARTICLE 3: LIGHED OG IKKE-DISKRIMINATION	13
ARTICLE 4: INGEN DISKRIMINATION MOD KVINDER	15
ARTICLE 5: RETTEN TIL NATURRESSOURCER OG UDVIKLING	17
ARTICLE 6: RETTEN TIL LIV, FRIHED OG PERSONLIG SIKKERHED	19
ARTICLE 7: BEVÆGELSESFRIHED	21
ARTICLE 8: TANKE-, MENINGS- OG YTRINGSFRIHED	23
ARTICLE 9: FRIHED TIL ORGANISERING OG FORENING	25
ARTICLE 10: RETTEN TIL DELTAGELSE	27
ARTICLE 11: RETTEN TIL INFORMATION	29
ARTICLE 12: RETSSIKKERHED	31
ARTICLE 13: RETTEN TIL ARBEJDE	33
ARTICLE 14: RETTEN TIL ET SIKKERT OG SUNDT ARBEJDSMILJØ	35
ARTICLE 15: RETTEN TIL MAD OG MADSUVERÆNITET	39

INDHOLD

ARTICLE 16:	RETTE TIL ANSTÆNDIG INDKOMST, LEVEBRØD OG PRODUKTIONSMIDLER	41
ARTICLE 17:	RETTE TIL LAND	43
ARTICLE 18:	RETTE TIL ET RENT, SIKKERT OG SUNDT MILJØ	47
ARTICLE 19:	RETTE TIL FRØ	49
ARTICLE 20:	RETTE TIL BIODIVERSITET	51
ARTICLE 21:	RETTE TIL RENE VANDSYSTEMER	53
ARTICLE 22:	RETTE TIL SOCIAL SIKKERHED	55
ARTICLE 23:	RETTE TIL GODT FYSISK OG MENTALT HELBRED	57
ARTICLE 24:	RETTE TIL ET STED AT BO	59
ARTICLE 25:	RETTE TIL UDDANNELSE	61
ARTICLE 26:	KULTURELLE RETTIGHEDER OG OPRINDELIG VIDEN	63
ARTICLE 27:	FN OG ANDRE MELLESTATSLIGE ORGANISATIONERS ANSVAR	65
ARTICLE 28:	GENERELLE FORPLITIGELSER	67

*Ovenstående titler er ikke en del af den formelt vedtagne FN erklæring. Titlerne er blot inkluderet for at gøre teksten lettere at navigere i.

Forord

Jorden, vandet, skoven - det er os!

De moderne samfund befinder sig i en ekstrem krise, en krise som begyndte for flere århundreder siden. Sagens kerne er, at det er ganske få personer, som i dag ejer og kontrollerer over halvdelen af verdens rigdomme og ressourcer. De udnytter både miljøet og menneskeheden for profit ganske uden at blive stillet til ansvar. Konsekvenserne af deres handlinger er alle de kriser, vi ser omkring os. Fra klima, til ulighed, til sult, til flygtningestrømme, til folkemord ser vi, hvordan vores nuværende system hverken kan beskytte vores klode eller de mennesker, der bebor den. Selvom disse kriser er komplekse og kan være svære at overskue eller få greb om, så er de der, og vi er nødt til at forholde os til dem, og insistere på, at det kan være anderledes. Og vores madsystem er en central del af løsningen.

Under Covid-19 så vi, hvordan alle de erhverv, som normalt ikke tillægges værdi, pludselig var essentielle, heriblandt også bønder og arbejderes i landbruget. I usikre tider med grænser som åbner og lukker, og finansielle markeder der lige så er ustabile, bliver vi opmærksomme på vores egen skrøbelighed, men også behovet for solidaritet og værdien af medmenneskelighed.

Resultatet af de seneste kriser er en verden med øget fattigdom og sult. Samtidig ser vi, hvordan stater verden over legitimerer masseovervågning, eroderer demokratiske processer og langsomt indskrænker borgernes forsamlingsfrihed og mulighed for organiseret protest.

Man har set byer som motorer i økonomiske aktivitet og ikke tænkt på planetens biodiversitet. Man har forsømt landsbyerne, kysterne, skovene, agerjorden og de mennesker, som bor der. Man fælder træerne for at gøre plads til monokulturelle plantager eller luksushoteller for rige turister, og udgraver alle jordens mineraler.

¹. <https://data.worldbank.org/indicator/EN.GHG.ALL.MT.CE.ARS>

Som konsekvens fordrives millioner af mennesker, som havde levet i balance med deres omgivelser. En ensporet industrialiserings-model blev pålagt verdens befolkninger af en fåtallig gruppe af indflydelsesrige personer. Dem, som satte sig til modværge, blev latterliggjort, forfulgt, fængslet og nogle gange dræbt, som oftest uden at de ansvarlige blev straffet.[1]

Siden midten af det 20. århundrede har "erhvervsvenlige" regeringer støttet store transnationale virksomheder gennem internationale organisationer som WTO, Verdensbanken og IMF, med store omkostninger for almindelige mennesker, specielt i landdistrikterne, til følge.

Hvordan endte vi her?

Vi har længe været på vej i den forkerte retning, også nu igen med udledninger af drivhusgasser, som igen er stigende efter COVID 19-pandemiens korte dyk i 2020[1] - udledninger som i høj grad også skyldes landbrugssystemet. Så har vi desværre ikke lært så meget af de få måneder, hvor vi så lavere drivhusgas udledninger - tværtimod virker det, som om vi prøver at indhente det forsømte.

Primus motor i dette system er den moderne kapitalisme og den neo-liberale økonomiske politik, som har tilladt dets hæmningsløse ekspansion. Drevet af grådighed og af transnationale virksomheders interesser, har dette system destrueret naturen og erstattet det traditionelle naturnære jordbrug med fabrikkernes beton, skorstene, grønne ørkener af monokulturer og endeløse industrielle drivhuse. Globalisterne lyttede ikke til advarslerne fra sociale bevægelser. Globaliseringens fortalere støttede frihandelsaftaler, som støttede privatisering, og som har resulteret i svækkelsen eller sammenbruddet af offentlige velfærdssystemer verden over.

[1] Den tragiske historie om mordet på den colombianske, tidligere Nestlé-ansatte landarbejderleder Luciano Romero d. 11. September 2005 er desværre meget langt fra enestående. Se f.eks. <https://www.ecchr.eu/en/publication/nestle-and-the-death-of-a-trade-unionist-in-colombia/>

Som historien er skredet frem er beretninger om bønder, fiskere, nomader, håndværkere og mange andre som arbejder på landet, forsvundet fra de gængse fortællinger, vi har om verden. Det anonyme markeds mekanismers fremtrængen på landet har medført borgerkrige, klimaflygtninge, sundhedsskadelige miljøer, og ikke mindst vrede mennesker. Folk reagerer på mange forskellige måder, og mange har søgt tilflugt i højrepopulistiske bevægelser, der udnytter den spontane vrede og forvirring til at fremme nationalistiske, chauvinistiske og autokratiske dagsordener. Det er afgørende at tage den ophobede mistillid og fjendtlighed alvorligt og erstatte denne med empati og solidaritet. Økonomisk liberalisme og autokratiske styreformer frembringer en polariseret verdensorden, hvor krig og konkurrence erstatter samarbejde og solidaritet. Men slaget er ikke tabt. De mennesker, som er mest påvirket af tidens kriser, reagerer med en formidabel styrke, som kommer af internationalisme, solidaritet, kulturel mangfoldighed og århundreders erfaringer med omsorg for mennesker og natur. På dette hviler vores håb og vores tro på, at det er muligt at skabe en socialt retfærdig verden i balance.

Uddan, organisér, agitér!

Siden 1993 har millioner af mennesker, som bor på landet, gennem La Vía Campesina bestræbt sig på at advare verden om, at krisen var under opsejling. Efter et årti med aktioner og kamp imod industrielt landbrug foreslog La Vía Campesina at starte en kampagne, som skulle skabe et juridisk instrument, som skulle beskytte/og forsvare befolkningers ret til deres territorier, såsæd, vand og skove. I 17 lange år har bønder, arbejdere, fiskere og oprindelige folk fra Asien, Afrika, Nord- og Sydamerika og Europa, tålmodigt og vedholdende forhandlet i og udenfor FN's Menneskerettighedsråd. De har delt deres historier og deres afmagt. Denne proces understøttede bevægelsens medlemmer i deres aktiviteter og muliggjorde, at de kunne gennemføre kampagner med endnu større kraft.

Allierede NGO'er, andre sociale bevægelser af madproducenter, akademikere og progressive regeringer har alle bidraget til at bygge det momentum, som skabte muligheden for at skabe denne erklæring,

du skal til at læse. Den 18. december 2018 bar dette arbejde endelig frugt og FN's generalforsamling vedtog UN Declaration on the Rights of Peasants and Other People Working in Rural Areas (UNDROP). Det skal nævnes, at Danmark afstod fra at stemme, som så mange andre rige lande.

I 2024 stemte FN's menneskerettighetsråd for at nedsætte en arbejdsgruppe som skal sørge for at UNDROP bliver implementeret og at rettighederne for bønder og andre som arbejder på landet skal beskyttes. Dette er skelsættende og endnu en sejr på vejen mod et bedre madsystem.

Denne deklaration lægger vægt på, at bønder ikke kun er rettighedshavere. I stedet anerkendes bønder og andre mennesker på landet som fundamentale aktører i processen for at finde løsninger på de mange kriser. Denne FN-deklaration er et strategisk instrument, som skal styrke land-bevægelsers kampe og forslag. Den fastlægger også retspraksis og en internationalt funderet guide til national lovgivning og offentlig forvaltning på alle institutionelle niveauer, som vil gavne dem som faktisk brødføder verden.

Erklæringens kerne samler sig om retten til jord, såsæd og biodiversitet, samt flere "kollektive rettigheder", der er forankret i begrebet om Madsuverænitet^[1]. Madsuverænitet er folkenes ret til at bestemme fødevare- og landbrugssystemer og retten til at producere og spise sund og kulturelt passende mad. Udover at have en særlig artikel omhandlende deres generelle forpligtelser, fastsætter FN-erklæringen også i hver enkelt artikel en række specielle forpligtelser og henstillinger til medlemsstaterne. Disse artikler i erklæringen forklarer ikke blot bøndernes rettigheder, men også de mekanismer og instrumenter, som staterne kan bruge til at sikre dem.

Forpligtelsen påhviler nu FN's medlemsstater, sociale bevægelser og civilsamfundet i alle dele af verden til at tilpasse sig og gennemføre denne erklæring i forskellige nationale sammenhænge.

[1] Om det engelske "food sovereignty" (fransk "souveraineté alimentaire"; spansk "soberanía alimentaria") skal oversættes til dansk med "madsuverænitet" eller "fødevareruverænitet" afhænger af sammenhængen og er i øvrigt fortsat omdiskuteret.

Det illustrerede hæfte, som vi præsenterer her, udforsker de mange aspekter af denne FN-erklæring. Gennem overbevisende illustrationer, med stor omhu skabt af Sophie Holin, en ung aktivist og tilhænger af La Via Campesina, har denne lille bog til formål at popularisere indholdet af FN-erklæringen og udbrede kendskabet til den i landdistrikter verden over. Bogen, der oprindeligt blev produceret på engelsk, spansk og fransk, vil også være tilgængelig som et open source-dokument, som sociale bevægelser kan tilpasse og oversætte til lokale sprog.

I La Via Campesina skal vi bruge dette værktøj til at mobilisere i lokalsamfund og tilrettelægge politisk uddannelse. Det er vigtigt at bruge erklæringen i forbindelse med retslige procedurer til forsvar for bønder og at opfordre samfundet til at udvikle regionale og nationale strategier med henblik på at gennemføre denne FN-erklæring. Dette værktøj giver os mulighed for at lægge pres på vores regeringer og forvaltningsinstitutioner på alle niveauer med hensyn til at opfylde deres forpligtelse til at sikre værdighed og retfærdighed for dem, der producerer, for at sikre folkenes fødevareruverenitet. Solidaritet mellem land- og byfolk, bønder og arbejdstagere, fødevarereproducenter og forbrugere er vores eneste våben imod den globale storkapitals magt. Uddannelse af vores folk og af vores unge i landdistrikterne er central i vores kamp. Lad os genvinde den verden, som brutalt er blevet revet fra os. Lad os insistere på, at dette landskab, dette vand, denne skov er intet andet end os, vores liv. Denne lille bog er kun et redskab i den større kamp til forsvar for livet. Sammen går vi fremad!

- Forord af Frie Bønder Levende Land, 2025, med udgangspunkt i La Via Campesinas forord fra 2020

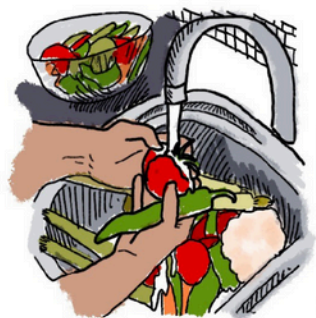

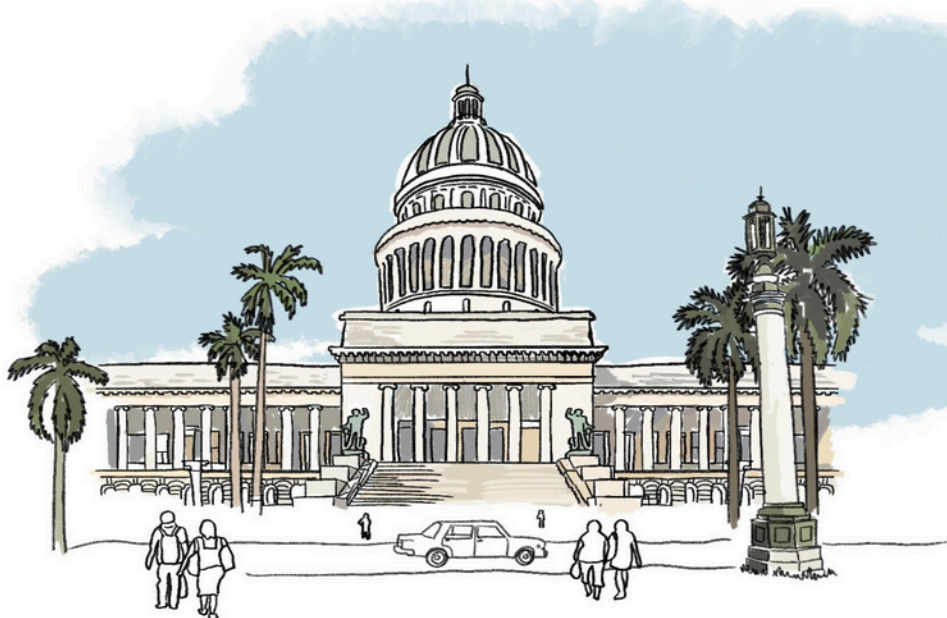

ARTIKEL 1: BØNDER

1. I denne erklæring forstås ved en bonde enhver person, der alene eller sammen med andre eller som et fællesskab beskæftiger sig med, eller søger at beskæftige sig med, landbrugsproduktion i mindre målestok til selvforsyning og/eller til markedet, og som i væsentlig grad, men ikke nødvendigvis udelukkende, er afhængig af familie- eller husholdningsmæssigt arbejde og andre ikke-monetariserede måder at organisere arbejdet på, og som har en særlig afhængighed af og tilknytning til jorden.
2. Denne erklæring gælder for enhver person, der er beskæftiget med håndværksmæssigt eller mindre landbrug, planteavl, husdyrhold, pastoralisme, fiskeri, skovbrug, jagt- eller samlervirksomhed samt håndværk i forbindelse med landbrug eller et beslægtet erhverv i et landdistrikt. Det gælder også for familiemedlemmer afhængige af bønder.
3. Denne erklæring gælder også for oprindelige folk og lokalsamfund, der arbejder med jorden, sæsonbestemt migrerende, nomadiske og semi-nomadiske samfund og jordløse, der praktiserer ovennævnte aktiviteter.
4. Denne erklæring gælder endvidere for tidsbegrænset ansatte arbejdere, herunder alle migrantarbejdere uanset deres migrationsstatus, og sæsonarbejdere på plantager, landbrugsbedrifter, skove og bedrifter i akvakultur og i agroindustrielle virksomheder.

ENHVER STAT SKAL BESKYTTE BØNDERNES RET TIL AT BLIVE
INVOLVERET I BESLUTNINGSPROCESSER, DER PÅVIRKER DEM...

STATER SKAL KONSULTERE OG SAMARBEJDE I
GOD TRO MED BØNDER OG ANDRE
MENNESKER, DER ARBEJDER I
LANDDISTRIKTER...

ARTIKEL 2: STATERS GENERELLE FORPLIGTIGELSER

1. Enhver stat skal respektere, beskytte og opfylde rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter. De skal straks tage lovgivningsmæssige, administrative og andre passende skridt, til fortløbende at opnå fuld realisering af de rettigheder i denne erklæring, som ikke umiddelbart kan garanteres at være opfyldte.
2. Ved gennemførelsen af denne erklæring skal der lægges særlig vægt på rettighederne og de særlige behov hos bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, herunder ældre, kvinder, unge, børn og handicappede, idet der tages hensyn til nødvendigheden af at tage hånd om flere former for diskrimination.
3. Uden at se bort fra specifik lovgivning om oprindelige folk skal staterne, før de vedtager og gennemfører lovgivning og politikker, internationale aftaler og andre beslutningsprocesser, der kan påvirke rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikterne, konsultere og oprigtigt samarbejde med bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikterne, gennem disses egne repræsentative institutioner, og herunder involvere og søge at støtte bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og som kan kunne blive berørt af beslutninger, før disse beslutninger træffes, og reagere på deres bidrag, idet eksisterende ubalancer mellem forskellige parter tages i betragtning, og der sikres aktiv, fri, effektiv, meningsfuld og informeret deltagelse af enkeltpersoner og grupper i tilknyttede beslutningsprocesser.
4. Enhver stat skal udarbejde, fortolke og anvende relevante internationale aftaler og standarder, som de er part i, på en måde, der er i overensstemmelse med deres menneskerettighedsforpligtelser, som gælder for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.

ARTIKEL 2: STATERS GENERELLE FORPLIGTIGELSER (fortsat)

5. Enhver stat skal træffe alle nødvendige foranstaltninger for at sikre, at ikke-statslige aktører, som de er i stand til at regulere, såsom privatpersoner og organisationer samt transnationale selskaber og andre erhvervsvirksomheder, respekterer og styrker rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.
6. Stater, der anerkender betydningen af internationalt samarbejde til støtte for nationale bestræbelser på at virkeliggøre formålene og målene i denne erklæring, skal træffe passende og effektive foranstaltninger i denne henseende mellem og blandt stater og, hvor det er hensigtsmæssigt, i partnerskab med relevante internationale og regionale organisationer og civilsamfundet, især organisationer for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, blandt andre. Sådanne foranstaltninger kunne omfatte:
 - a. Sikring af, at relevant internationalt samarbejde, herunder internationale udviklingsprogrammer, er inkluderende, tilgængelige og relevante for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter;
 - b. Facilitering af og støtte til kapacitetsopbygning, herunder gennem udveksling og deling af information, erfaringer, træningsprogrammer og bedst mulige praksis;
 - c. Facilitering af samarbejde inden for forskning og adgang til videnskabelig og teknisk viden;
 - d. Efter behov at yde teknisk og økonomisk bistand, lette adgangen til og delingen af tilgængelige teknologier og gennem overførsel af teknologier, især til udviklingslande, på gensidigt aftalte vilkår;
 - e. Forbedring af markedernes funktion på globalt plan og facilitering af rettidig adgang til markedsoplysninger, herunder om fødevarelagre, for at bidrage til at hindre ekstreme udsving i fødevarepriserne og gøre spekulation mindre attraktivt.

BØNDER HAR RET TIL LIGHED OG TIL AT LEVE
UDEN DISKRIMINATION

ARTIKEL 3: LIGHED OG IKKE-DISKRIMINATION

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til fuldt ud at nyde alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, der er anerkendt i De Forenede Nationers pakt, verdenserklæringen om menneskerettigheder og alle andre internationale menneskerettighedsinstrumenter, uden nogen form for diskrimination i udøvelsen af deres rettigheder på grund af oprindelse, nationalitet, race, farve, afstamning, køn, sprog, kultur, civilstand, ejendom, handicap, alder, politisk eller anden overbevisning, religion, fødsel eller økonomisk, social eller anden status.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at bestemme og udvikle strategier med hensyn til at udøve deres ret til udvikling.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at fjerne forhold, der forårsager eller bidrager til at fastholde diskrimination, herunder flerfoldige og sammensatte former for diskrimination, mod bønder og mennesker, der arbejder i landdistrikter.

ARTIKEL 4: INGEN DISKRIMINATION MOD KVINDER

1. Enhver stat skal træffe alle passende foranstaltninger til at afvikle alle former for diskrimination mod bondekvinder og andre kvinder, der arbejder i landdistrikter, og til at fremme deres selvstændiggørelse for på grundlag af ligestilling mellem mænd og kvinder at sikre, at de fuldt ud og på lige fod nyder alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, og at de er i stand til frit at forfølge, deltage i og drage fordel af den økonomiske, sociale, politiske og kulturelle udvikling i landdistrikter.
2. Enhver stat skal sikre, at bondekvinder og andre kvinder, der arbejder i landdistrikter, uden diskrimination nyder alle de menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, der er fastsat i denne erklæring og i andre internationale menneskerettighedsinstrumenter, herunder retten til:
 - a. At deltage på lige fod og effektivt i udformningen og gennemførelsen af udviklingsplanlægning på alle niveauer;
 - b. At have lige adgang til den højest opnåelige standard for fysisk og mental sundhed, herunder tilstrækkelige sundhedsfaciliteter, information, rådgivning og tjenester inden for familieplanlægning;
 - c. At drage direkte fordel af sociale sikkerhedsprogrammer;
 - d. At modtage alle former for træning og uddannelse, både formel og ikke-formel, herunder træning og uddannelse i funktionelle læse- og skrivefærdigheder, og at drage fordel af alle samfunds- og rådgivningstjenester for at øge deres tekniske færdigheder;
 - e. At organisere selvhjælpsgrupper, foreninger og kooperativer for at opnå lige adgang til økonomiske muligheder gennem beskæftigelse eller selvstændig virksomhed;
 - f. At deltage i alle samfundsaktiviteter;
 - g. At have lige adgang til finansielle tjenesteydelser, landbrugskreditter og -lån, markedsføringsfaciliteter og passende teknologi;
 - h. Lige adgang til, brug af og forvaltning af jord og naturressourcer samt lige eller prioriteret behandling i forbindelse med jord- og landbrugsreformer og genbosættelsessordninger;
 - i. Ret til anstændig beskæftigelse, lige løn og social beskyttelse samt adgang til indkomstskabende aktiviteter;
 - j. At være fri for alle former for vold.

STATEN SKAL SIKRE KVINDERS RET TIL...

UDVIKLINGSPLANLÆGNING OG UDDANNELSE

SUNDHEDSYDELSE

SOCIAL SIKKERHED

FORVALTNING AF LAND OG NATURRESSOURCER

FÆLLESSKAB

FRIHED FRA VOLD

ARTIKEL 5: RETTEN TIL NATURRESSOURCER OG UDVIKLING

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at have adgang til og til på en bæredygtig måde at bruge de naturressourcer, der findes i deres samfund, og som er nødvendige for at kunne nyde tilstrækkelige levevilkår, i overensstemmelse med artikel 28 i denne erklæring. De har også ret til at deltage i forvaltningen af disse ressourcer.
2. Enhver stat skal træffe foranstaltninger til at sikre, at enhver udnyttelse, at enhver udnyttelse, der påvirker de naturressourcer, som bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, traditionelt besidder eller bruger, er tilladt baseret på, men ikke begrænset til:
 - a. En behørigt gennemført vurdering af de sociale og miljømæssige konsekvenser;
 - b. Konsultationer i god tro i overensstemmelse med artikel 2.3 i denne erklæring.
 - c. Modaliteter for fair og retfærdig deling af fordelene ved en sådan udnyttelse, der er etableret på gensidigt aftalte vilkår mellem dem, der udnytter naturressourcerne, og bønderne og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.

BØNDER HAR RET TIL LIV,
FYSISK OG MENTAL
INTEGRITET, FRIHED OG
SIKKERHED.

ARTIKEL 6: RETTEN TIL LIV, FRIHED OG PERSONLIG SIKKERHED

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til liv, fysisk og psykisk integritet, frihed og personlig sikkerhed.
2. Bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, må ikke udsættes for vilkårlig anholdelse eller tilbageholdelse, tortur eller anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf, og de må ikke holdes i slaveri eller trældom.

ARTIKEL 7: BEVÆGELSESFRIHED

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til overalt at blive anerkendt som personer med rettigheder i henhold til loven.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at lette den frie bevægelighed for bønder og andre personer, der arbejder i landdistrikter.
3. Enhver stat skal, hvor det er nødvendigt, træffe passende foranstaltninger for samarbejde med henblik på at løse spørgsmål vedrørende brugsret på tværs af grænser, der berører bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og som krydser internationale grænser, i overensstemmelse med artikel 28 i denne erklæring.

STATER SKAL BESKYTTE
BØNDERNES RET TIL
TANKEFRIHED,
TROSFRIHED,
SAMVITTIGHEDSFRIHED.

RELIGIONSFRIHED,
FRI MENING,
YTRINGSFRIHED
OG FORSAMLINGSFRIHED

ARTIKEL 8: TANKE-, MENINGS OG YTRINGSFRIHED

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til tanke-, tros-, samvittigheds-, religions-, menings-, ytrings- og forsamlingsfrihed. De har ret til at udtrykke deres mening, enten mundtligt, skriftligt eller på tryk, i form af kunst eller gennem ethvert andet medie efter eget valg, på lokalt, regionalt, nationalt og internationalt plan.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til individuelt og/eller kollektivt, i forening med andre eller som et fællesskab, at deltage i fredelige aktiviteter mod krænkelse af menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder.
3. Udøvelsen af de rettigheder, der er fastsat i denne artikel, medfører særlige pligter og ansvar. De kan derfor være underkastet visse begrænsninger, men disse begrænsninger må kun forekomme, hvis de er fastsat ved lov og er nødvendige:
 - a. For at respektere andres rettigheder eller omdømme;
 - b. For at beskytte den nationale sikkerhed eller den offentlige orden, eller af den offentlige sundhed eller moral.
4. Enhver stat skal træffe alle nødvendige foranstaltninger for at sikre de kompetente myndigheders beskyttelse af enhver, individuelt og i forening med andre, mod enhver form for vold, trussel, represalier, de jure eller de facto diskrimination, afpresning eller enhver anden vilkårlig handling som følge af hans eller hendes legitime udøvelse og forsvar af de rettigheder, der er beskrevet i denne erklæring.

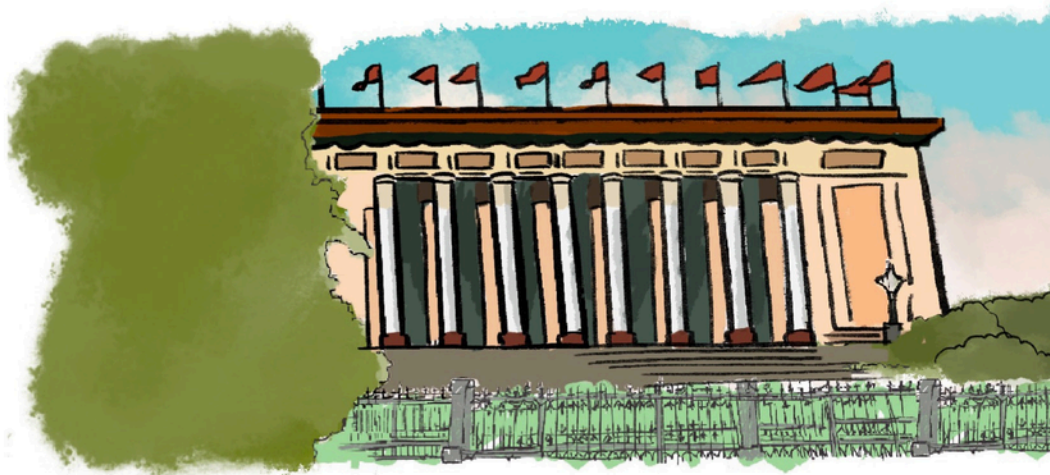
ARTIKEL 9: FRIHED TIL ORGANISERING OG FORENING

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at danne og tilslutte sig organisationer, fagforeninger, kooperativer eller enhver anden organisation eller sammenslutning efter eget valg til beskyttelse af deres interesser og til at forhandle kollektivt. Sådanne organisationer skal være uafhængige og frivillige i deres karakter og forblive fri for enhver indblanding, tvang eller undertrykkelse.
2. Der må ikke lægges andre begrænsninger på udøvelsen af denne ret end dem, der er foreskrevet ved lov, og som er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed eller den offentlige tryghed, den offentlige orden (ordre public), beskyttelsen af folkesundheden eller sædeligheden eller beskyttelsen af andres rettigheder og friheder.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at fremme oprettelsen af organisationer af bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, herunder fagforeninger, kooperativer eller andre organisationer, især med henblik på at fjerne hindringer for deres oprettelse, vækst og udøvelse af lovlige aktiviteter, herunder enhver lovgivningsmæssig eller administrativ diskrimination mod sådanne organisationer og deres medlemmer, og yde dem støtte til at styrke deres stilling ved forhandling af kontraktlige ordninger, for at sikre, at vilkår og priser er rimelige og stabile og ikke krænker deres ret til værdighed og til et anstændigt liv.

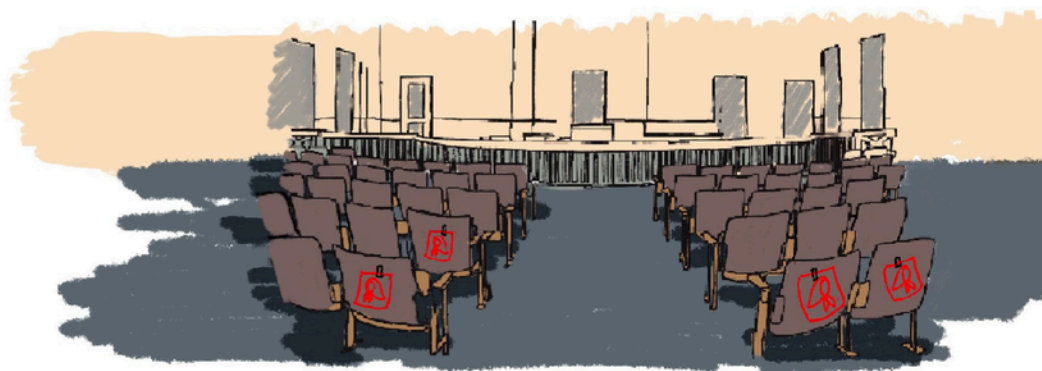

ENHVER STAT SKAL STØTTE OG
BESKYTTE BØNDERNES RET TIL AT
ORGANISERE SIG OG DANNE
GRUPPER SOM FAGFORENINGER OG
KOOPERATIVER, DER BESKYTTER
DERES INTERESSER.

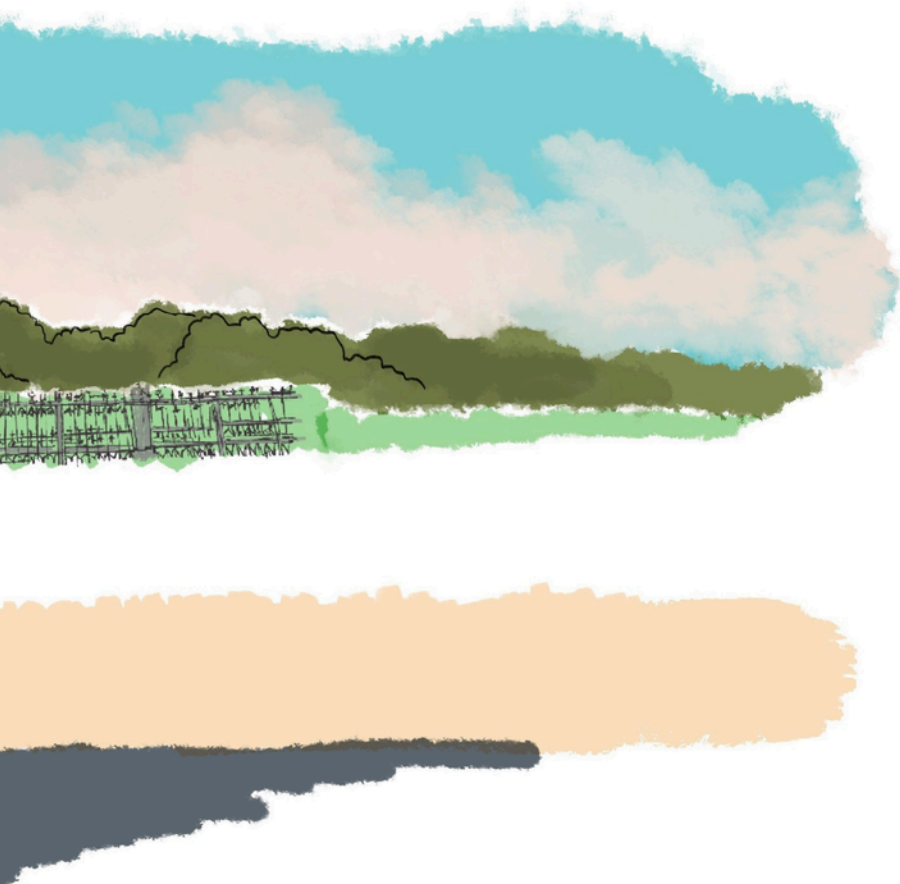

STATER SKAL BESKYTTE BØRDERNES RET TIL AT DELTAGE I

IMPLEMENTERING AF POLITIKKER, PROGRAMMER OG PROJEKTER, DER PÅVIRKER DEM.

ARTIKEL 10: RETTEN TIL DELTAGELSE

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til aktiv og fri deltagelse, direkte og/eller gennem deres repræsentative organisationer, i forberedelsen og implementeringen af politikker, programmer og projekter, der kan påvirke deres liv, jord og levebrød.
2. Enhver stat skal fremme deltagelse, direkte og/eller gennem deres repræsentative organisationer, af bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, i beslutningsprocesser, der kan påvirke deres liv, jord og levebrød; dette omfatter respekt for etablering og udvikling af stærke og uafhængige organisationer af bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og fremme af deres deltagelse i udarbejdelsen og gennemførelsen af fødevareressikkerheds-, arbejds- og miljøstandarder, der kan påvirke dem.

ARTIKEL 11: RETTEN TIL INFORMATION

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at søge, modtage, udvikle og videregive information, herunder information om faktorer, der kan påvirke produktion, forarbejdning, markedsføring og distribution af deres produkter.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at sikre, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har adgang til relevante, gennemsigtige, rettidige og tilstrækkelige oplysninger på et sprog og i en form og med midler, der er tilpasset deres kulturelle metoder, for at fremme deres selvstændighed og sikre deres effektive deltagelse i beslutningsprocesserne vedrørende spørgsmål, der kan påvirke deres liv, jord og levebrød.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at fremme adgangen for bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, til et retfærdigt, upartisk og passende system til vurdering og certificering af kvaliteten af deres produkter på lokalt, nationalt og internationalt plan og til at fremme deres deltagelse i udformningen af dette system.

ARTIKEL 12: RETSSIKKERHED

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til effektiv og ikke-diskriminerende adgang til domstolene, herunder adgang til retfærdige procedurer til løsning af tvister og til effektive retsmidler for alle krænkelse af deres menneskerettigheder. Sådanne afgørelser skal tage behørigt hensyn til deres skikke, traditioner, regler og retssystemer i overensstemmelse med relevante forpligtelser i henhold til international menneskerettighedslovgivning.
2. Enhver stat skal sørge for ikke-diskriminerende adgang gennem upartiske og kompetente retslige og administrative organer til rettidige, økonomisk overkommelige og effektive midler til løsning af tvister på de berørte personers sprog, og skal sørge for effektive og hurtige retsmidler, som kan omfatte ret til appel, restitution, godtgørelse, kompensation og erstatning.
3. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til juridisk bistand. Enhver stat skal overveje yderligere foranstaltninger, herunder retshjælp, for at støtte bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og som ellers ikke ville have adgang til administrative og retlige tjenester.
4. Enhver stat skal overveje foranstaltninger til at styrke relevante nationale institutioner til fremme og beskyttelse af alle menneskerettigheder, herunder de rettigheder, der er beskrevet i denne erklæring.
5. Enhver stat skal give bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, effektive mekanismer til forebyggelse af og oprejsning for enhver handling, der har til formål eller virkning at krænke deres menneskerettigheder, vilkårligt at fratage dem deres jord og naturressourcer eller at fratage dem deres subsistensmidler og integritet, og for enhver form for tvungen sedentarisering eller befolkningsfordrivelse.

STATER SKAL BESKYTTE BØNDERNES ADGANG TIL ET RETFÆRDIGT
RETSSYSTEM, ISÆR FOR AT IMØDEGÅ KRÆNKELSER AF DERES
RETTIGHEDER.

STATER SKAL BESKYTTE BØRNS RET TIL UDDANNELSE
OG FRIHED FRA FARLIGT ARBEJDE.

ARTIKEL 13: RETTEN TIL ARBEJDE

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at arbejde, hvilket omfatter retten til frit at vælge, hvordan de vil tjene til livets ophold.
2. Børn af bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, har ret til at blive beskyttet mod ethvert arbejde, der kan være farligt eller forstyrre barnets uddannelse eller være skadeligt for barnets helbred eller fysiske, mentale, åndelige, moralske eller sociale udvikling.
3. Enhver stat skal skabe et gunstigt miljø med arbejdsmuligheder for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og deres familier, som giver en aflønning, der giver mulighed for en passende levestandard.
4. I stater med stor fattigdom i landdistrikter og i mangel af beskæftigelsesmuligheder i andre sektorer skal staten træffe passende foranstaltninger til at etablere og fremme bæredygtige fødevarer systemer, der er tilstrækkeligt arbejdskraftintensive til at bidrage til at skabe beskæftigelse i anstændigt omfang.
5. Enhver stat skal under hensyntagen til de særlige forhold, der gør sig gældende for bondebrug og småfiskeri, overvåge overholdelsen af arbejdslovgivningen ved, hvor det er nødvendigt, at afsætte passende ressourcer til at sikre, at arbejdsinspektoraterne i landdistrikter fungerer effektivt.
6. Ingen må tvinges til at udføre tvangsarbejde, være i risiko for at blive offer for menneskehandel eller holdes i nogen anden form for nutidigt slaveri. enhver stat skal i samråd og samarbejde med bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og deres repræsentative organisationer træffe passende foranstaltninger til at beskytte dem mod økonomisk udnyttelse, børnearbejde og alle former for nutidigt slaveri, såsom gældsslaveri for kvinder, mænd og børn, og tvangsarbejde, herunder for fiskere og fiskearbejdere, skovarbejdere eller sæsonarbejdere eller migrantarbejdere.

ARTIKEL 14: RETTEN TIL ET SIKKERT OG SUNDT ARBEJDSMILJØ

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, uanset om de er midlertidige, sæsonarbejdere eller migrantarbejdere, har ret til at arbejde under sikre og sunde arbejdsforhold, til at deltage i anvendelsen og gennemgangen af sikkerheds- og sundhedsforanstaltninger, til at vælge sikkerheds- og sundhedsrepræsentanter og repræsentanter i sikkerheds- og sundhedsudvalg, til at gennemføre foranstaltninger til forebyggelse, reduktion og kontrol af farer og risici, at have adgang til tilstrækkeligt og passende beskyttelsesbeklædning og -udstyr og til passende information og uddannelse om arbejdssikkerhed, at arbejde uden vold og chikane, herunder sexchikane, at rapportere usikre og usunde arbejdsforhold og at fjerne sig fra fare som følge af deres arbejdsaktivitet, når de med rimelighed mener, at der er en overhængende og alvorlig risiko for deres sikkerhed eller sundhed, uden at blive udsat for nogen arbejdsrelateret gengældelse for at udøve sådanne rettigheder.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til ikke at benytte eller blive udsat for farlige stoffer eller giftige kemikalier, herunder landbrugskemikalier eller forurenende stoffer fra landbruget eller industrien.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at sikre gunstige, sikre og sunde arbejdsforhold for bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, og skal navnlig udpege passende kompetente myndigheder med ansvar for at etablere mekanismer til tværsektoriel koordinering af gennemførelsen af politikker og håndhævelse af nationale love og bestemmelser om sikkerhed og sundhed på arbejdspladsen i landbruget, agroindustrien og fiskeriet, sørge for korrigerende foranstaltninger og passende sanktioner samt etablere og støtte passende og hensigtsmæssige inspektionssystemer for arbejdspladser i landdistrikter.

STATER SKAL SIKRE SIKKER BRUG AF LANDBRUGSKEMIKALIER Gennem
NATIONALE STANDARDER OG OFFENTLIG UDDANNELSE, HERUNDER
OFFENTLIG BEVIDSTHED OM ALTERNATIVE METODER.

ARTIKEL 14: RETTEN TIL ET SIKKERT OG SUNDT ARBEJDSMILJØ (fortsat)

4. Enhver stat skal træffe alle nødvendige foranstaltninger for at sikre:
 - a. Forebyggelse af sundheds- og sikkerhedsrisici som følge af teknologier, kemikalier og landbrugspraksis, herunder ved at forbyde og begrænse dem;
 - b. Et passende nationalt system eller et andet system, der er godkendt af den kompetente myndighed, og som fastsætter specifikke kriterier for import, klassificering, emballering, distribution, mærkning og anvendelse af kemikalier, der anvendes i landbruget, og for forbud mod eller begrænsning af disse;
 - c. At de, der producerer, importerer, leverer, sælger, overfører, opbevarer eller bortskaffer kemikalier, der anvendes i landbruget, overholder nationale eller andre anerkendte sikkerheds- og sundhedsstandarder og giver tilstrækkelige og relevante oplysninger til brugerne på det eller de relevante officielle sprog i landet og efter anmodning til den kompetente myndighed;
 - d. At der findes et passende system til sikker indsamling, røgenanvendelse og bortskaffelse af kemikalieaffald, kemikalier med udløben holdbarhed og tomme kemikaliebeholdere for at undgå, at de anvendes til andre formål, og for at eliminere eller minimere risiciene for sikkerhed og sundhed og for miljøet;
 - e. Udvikling og gennemførelse af uddannelses- og oplysningsprogrammer om de sundheds- og miljømæssige virkninger af kemikalier, der almindeligvis anvendes i landdistrikter, og om alternativer til dem.

ARTIKEL 15: RETTEN TIL MAD OG MADSUVERÆNITET

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til tilstrækkelig mad og den grundlæggende ret til at være fri for sult. Dette omfatter retten til at producere fødevarer og retten til passende ernæring, som garanterer muligheden for at nyde den højeste grad af fysisk, følelsesmæssig og intellektuel udvikling.
2. Enhver stat skal sikre, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, til enhver tid har fysisk og økonomisk adgang til tilstrækkelige og passende fødevarer, der produceres og forbruges bæredygtigt og retfærdigt, med respekt for deres kulturer, og som bevarer adgangen til fødevarer for fremtidige generationer, og som sikrer dem et fysisk og mentalt tilfredsstillende og værdigt liv, individuelt og/eller kollektivt, der imødekommer deres behov.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at bekæmpe underernæring hos børn på landet, herunder inden for rammerne af den primære sundhedspleje, bl.a. ved anvendelse af let tilgængelig teknologi og tilvejebringelse af tilstrækkelig næringsrig mad og ved at sikre, at kvinder får tilstrækkelig ernæring under graviditet og amning. Enhver stat skal også sikre, at alle dele af samfundet, især forældre og børn, informeres, har adgang til ernæringsmæssig uddannelse og støttes i brugen af grundlæggende viden om børns ernæring og fordelene ved amning.
4. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at bestemme over deres egne fødevarer- og landbrugssystemer, hvilket af mange stater og regioner anerkendes som retten til fødevaresuverænitet. Dette omfatter retten til at deltage i beslutningsprocesser om fødevarer- og landbrugspolitik og retten til sunde og tilstrækkelige fødevarer produceret ved hjælp af økologisk sunde og bæredygtige metoder, der respekterer deres kulturer.
5. Enhver stat skal i partnerskab med bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, formulere offentlige politikker på lokalt, nationalt, regionalt og internationalt plan for at fremme og beskytte retten til tilstrækkelig mad, fødevaresikkerhed og fødevaresuverænitet og bæredygtige og retfærdige fødevaresystemer, der fremmer og beskytter de rettigheder, der er indeholdt i denne erklæring. Enhver stat skal etablere mekanismer, der sikrer, at deres landbrugs-, økonomiske, sociale, kulturelle og udviklingsmæssige politikker er i overensstemmelse med virkeliggørelsen af de rettigheder, der er indeholdt i denne erklæring.

BØNDER HAR RET TIL AT STYRE DERES FØDEVARESYSTEM Gennem
DELTAGELSE I FØDEVARE- OG LANDBRUGSPOLITIK. STATER SKAL
BESKYTTE BØNDERNES RET TIL FØDEVARESUVERÆNITET OG FORHINDRE
FEJLERNÆRING Gennem TEKNOLOGI OG UDDANNELSE

ARTIKEL 16: RETTEN TIL ANSTÆNDIG INDKOMST, LEVEBRØD OG PRODUKTIONSMIDLER

1. Bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, har ret til en passende levestandard for sig selv og deres familier og til faciliteret adgang til de produktionsmidler, der er nødvendige for at opnå den, herunder produktionsredskaber, teknisk bistand, kredit, forsikring og andre finansielle tjenesteydelser. De har også ret til frit at engagere sig, individuelt og/eller kollektivt, i forening med andre eller som et fællesskab, i traditionelle former for landbrug, fiskeri, husdyrhold og skovbrug og til at udvikle fællesskabsbaserede kommercialiseringssystemer.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at fremme adgangen for bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, til de transportmidler og forarbejdnings-, tørrings- og lagerfaciliteter, der er nødvendige for at sælge deres produkter på lokale, nationale og regionale markeder til priser, der sikrer dem en anstændig indkomst og et anstændigt levebrød.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at styrke og støtte lokale, nationale og regionale markeder på måder, der letter og sikrer, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har fuld og retfærdig adgang til og deltagelse i disse markeder for at sælge deres produkter til priser, der gør det muligt for dem og deres familier at opnå en passende levestandard.
4. Enhver stat skal træffe alle passende foranstaltninger for at sikre, at deres politikker og programmer for landdistriktsudvikling, landbrug, miljø, handel og investeringer bidrager effektivt til at beskytte og styrke lokale eksistensmuligheder og til overgangen til bæredygtige former for landbrugsproduktion. Enhver stat skal stimulere bæredygtig produktion, herunder agroøkologisk og økologisk produktion, når det er muligt, og facilitere direkte salg fra landmand til forbruger.
5. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at styrke modstandskraften hos bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, mod naturkatastrofer og andre alvorlige forstyrrelser, som f.eks. markedssvigt.
6. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at sikre rimelige lønninger og lige aflønning af arbejde af samme værdi, uden nogen form for skelnen.

Stater skal beskytte bøndernes ret til et passende levebrød ved at lette adgangen til infrastruktur, værktøjer og markeder.

Stater skal sikre, at disse investeringer styrker lokale muligheder for at sikre levebrød og tilskynder til bæredygtig udvikling

STATER SKAL BESKYTTE BØNDERS RET TIL BÆREDYGTIG
FORVALTNING AF LAND OG JORD VED LOVLIGT AT ANERKENDE
EN RÆKKE SYSTEMER, GRIPE IND IMOD ULOVLIG ELLER
TVUNGEN FORDRIVELSE OG PRIORITERE BØNDER I DEN
KOLLEKTIVE BRUG AF NATURLIGE FÆLLESOMRÅDER

ARTIKEL 17: RETTEN TIL LAND

1. Bønder og andre mennesker, der lever i landdistrikter, har ret til jord, individuelt og/eller kollektivt, i overensstemmelse med artikel 28 i denne erklæring, herunder retten til at have adgang til, bæredygtigt bruge og forvalte jord og vandområder, kystnære have, fiskeri, græsgange og skove deri, til at opnå en passende levestandard, til at have et sted at leve i sikkerhed, fred og værdighed og til at udvikle deres kulturer.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at fjerne og forbyde alle former for diskrimination i forbindelse med retten til jord, herunder diskrimination som følge af ændret civilstand, manglende mulighed for juridisk bistand eller manglende adgang til økonomiske ressourcer.
3. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at sikre juridisk anerkendelse af jordbesiddelsesrettigheder, herunder sædvanlige jordbesiddelsesrettigheder, der i øjeblikket ikke er beskyttet af loven, idet de anerkender eksistensen af forskellige modeller og systemer. Enhver stat skal beskytte legitime besiddelser og sikre, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, ikke fordrives vilkårligt eller ulovligt, og at deres rettigheder ikke på anden måde ophæves eller krænkes. enhver stat skal anerkende og beskytte de naturligt forekommende ressourcer og deres relaterede systemer for kollektiv brug og forvaltning.
4. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at blive beskyttet mod vilkårlig og ulovlig fordrivelse fra deres jord, eller sædvanlige opholdssted, eller fra andre naturressourcer, der bruges i deres aktiviteter og er nødvendige for at kunne sikre passende levevilkår. Stater skal indarbejde beskyttelse mod fordrivelse i national lovgivning, som er i overensstemmelse med internationale menneskerettigheder og humanitær lov. Enhver stat skal forbyde vilkårlig og ulovlig tvangsfordrivelse, ødelæggelse af landbrugsområder og konfiskation eller ekspropriation af jord og andre naturressourcer, herunder som en straffeforanstaltning eller som et middel eller en metode i krig.

ARTIKEL 17: RETTEN TIL LAND (Fortsat)

5. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og som vilkårligt eller ulovligt er blevet frataget deres jord, har ret til individuelt og/eller kollektivt, i forening med andre eller som samfund, at vende tilbage til den jord, de vilkårligt eller ulovligt er blevet frataget, herunder i tilfælde af naturkatastrofer og/eller væbnet konflikt, og at få genoprettet deres adgang til de naturressourcer, der anvendes i deres aktiviteter, og som er nødvendige for at kunne nyde passende levevilkår, når det er muligt, eller at modtage en retfærdig og lovlig kompensation, når deres tilbagevenden ikke er mulig.
6. Hvor det er hensigtsmæssigt, skal enhver stat træffe passende foranstaltninger for at gennemføre landbrugsreformer for at facilitere bred og retfærdig adgang til jord og andre naturressourcer, der er nødvendige for at sikre, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har passende levevilkår, og for at begrænse overdreven koncentration og kontrol med jord under hensyntagen til dens sociale funktion. Jordløse bønder, unge mennesker, småfiskere og andre landarbejdere bør prioriteres i tildelingen af offentlig jord, fiskeri og skove.
7. Enhver stat skal træffe foranstaltninger med henblik på bevarelse og bæredygtig udnyttelse af jord og andre naturressourcer, der anvendes i produktionen, herunder bl.a. gennem agroøkologi, og sikre betingelserne for genoprettelse af biologisk og anden naturlig kapacitet og cyklus.

STATER SKAL BESKYTTE BØNDERNES RET TIL AT VENDE TILBAGE TIL JORD, SOM DE URETMÆSSIGT BLEV FRATAGET, OG GENNEMFØRE LANDBRUGSREFORMER FOR AT SIKRE RETFÆRDIG AREALANVENDELSE OG FREMME AGROØKOLOGI.

STATER SKAL SIKRE LOVLIG
BESKYTTELSE OG BEVARELSE AF
BØNDERNES JORDER MOD
AFFALD OG ANDET MISBRUG.
STATER SKAL INKLUDERE
BØNDER OG ANERKENDE
TRADITIONEL VIDEN I
UDFORMNINGEN AF
KLIMATILPASNINGSSTRATEGIER.

ARTIKEL 18: RETTEN TIL ET RENT, SIKKERT OG SUNDT MILJØ

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til bevarelse og beskyttelse af miljøet og produktionskapaciteten på deres jord og af de ressourcer, som de bruger og forvalter.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at sikre, at bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, uden diskrimination nyder godt af et sikkert, rent og sundt miljø.
3. Enhver stat skal overholde deres respektive internationale forpligtelser til at bekæmpe klimaforandringer. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at bidrage til udformningen og gennemførelsen af nationale og lokale politikker for tilpasning til og afbødning af klimaforandringer, herunder gennem brug af praksis og traditionel viden.
4. Enhver stat skal træffe effektive foranstaltninger for at sikre, at der ikke oplagres eller bortskaffes farlige materialer, stoffer eller affald på jord, der tilhører bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og skal samarbejde om at imødegå trusler mod udøvelsen af deres rettigheder som følge af miljøskader på tværs af landegrænser.
5. Enhver stat skal beskytte bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, mod misbrug fra ikke-statslige aktører, herunder ved at håndhæve miljølovgivning, der direkte eller indirekte bidrager til at beskytte rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.

ARTIKEL 19: RETTEN TIL SÅSÆD

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til såsæd i overensstemmelse med artikel 28 i denne erklæring, herunder:
 - a. Retten til beskyttelse af traditionel viden, der er relevant for plantegenetiske ressourcer til fødevarer og landbrug;
 - b. Retten til at deltage i en retfærdig fordeling af det udbytte, der opstår ved udnyttelsen af plantegenetiske ressourcer til fødevarer og landbrug;
 - c. Retten til at deltage i beslutninger om spørgsmål vedrørende bevarelse og bæredygtig anvendelse af plantegenetiske ressourcer for fødevarer og landbrug;
 - d. Retten til at gemme, bruge, udveksle og sælge deres frø fra egne afgrøder eller andet formeringsmateriale.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at bevare, kontrollere, beskytte og udvikle deres egne frø og traditionelle viden.
3. Enhver stat skal træffe foranstaltninger for at respektere, beskytte og opfylde retten til såsæd for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.
4. Enhver stat skal sikre, at bønder har adgang til såsæd af tilstrækkelig kvalitet og mængde på det mest hensigtsmæssige tidspunkt for såning og til en overkommelig pris.
5. Enhver stat skal anerkende bøndernes ret til enten at bruge deres egne frø eller andre lokalt tilgængelige frø efter eget valg og til selv at bestemme, hvilke afgrøder og arter de ønsker at dyrke.
6. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger for at støtte bønder frøsystemer og fremme brugen af bønder frø og agrobiodiversitet.
7. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at sikre, at landbrugsforskning og -udvikling integrerer behovene hos bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og til at sikre deres aktive deltagelse i fastlæggelsen af prioriteter og gennemførelsen af forskning og udvikling under hensyntagen til deres erfaringer og øge investeringerne i forskning og udvikling af kvalitativt værdifulde, traditionelle afgrøder og frø, der opfylder behovene hos bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.
8. Enhver stat skal sikre, at frøpolitikker, plantesortsbeskyttelse og andre love om intellektuel ejendomsret, certificeringsordninger og love om markedsføring af frø respekterer og tager hensyn til rettigheder, behov og realiteter for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.

BØNDER HAR RET TIL AT GEMME, BRUGE,
BYTTE OG SÆLGE DERES SELV-SAMLEDE FRØ
ELLER FORMERINGSMATERIALE.

BØNDER HAR RET TIL AT BEVARE, KONTROLLERE, BESKYTTE OG
UDVIKLE DERES EGNE FRØ OG TRADITIONEL VIDEN.

STATER SKAL BESKYTTE
BIODIVERSITETEN VED AT
FREMME TRADITIONEL VIDEN,
INNOVATION OG BØNDERS
PRAKSIS OG VED AT FORHINDRE
SKADE FRA BRUGEN AF GMO'ER.

ARTIKEL 20: RETTEN TIL BIODIVERSITET

1. Enhver stat skal i overensstemmelse med deres relevante internationale forpligtelser træffe passende foranstaltninger til at forhindre udpining og sikre bevarelse og bæredygtig udnyttelse af biodiversitet med henblik på at fremme og beskytte den fulde udøvelse af rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter.
2. Enhver stat skal træffe passende foranstaltninger til at fremme og beskytte traditionel viden, innovation og praksis hos bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, herunder traditionelle landbrugs-, hyrde-, skovbrugs-, fiskeri-, husdyr- og agroøkologiske systemer, der er relevante for bevarelsen og den bæredygtige udnyttelse af den biologiske mangfoldighed.
3. Enhver stat skal forebygge risici for krænkelse af rettighederne for bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, som følge af udvikling, håndtering, transport, anvendelse, overførsel eller udsætning af levende modificerede organismer.

ARTIKEL 21: RETTEN TIL RENE VANDSYSTEMER

1. For bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, er sikker adgang til rent drikkevand og til sanitære forhold afgørende for den fulde nydelse af livet og alle menneskerettigheder og menneskelig værdighed. Disse rettigheder omfatter vandforsyningssystemer og sanitetsfaciliteter, der er af god kvalitet, økonomisk overkommelige og fysisk tilgængelige samt ikke-diskriminerende og acceptable i forhold til kultur og køn.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til vand til personlig brug og husholdningsbrug, landbrug, fiskeri og husdyrhold og til at sikre andre vandrelaterede levebrød, hvilket sikrer bevarelse, genoprettelse og bæredygtig brug af vand. De har ret til retfærdig adgang til vand og vandforvaltningssystemer og til at være fri for vilkårlige afbrydelser eller forurening af vandforsyningen.
3. Enhver stat skal respektere, beskytte og sikre adgang til vand, herunder i sædvanlige og lokalsamfundsbaserede vandforvaltningssystemer, på et ikke-diskriminerende grundlag og skal træffe foranstaltninger til at garantere vand til en overkommelig pris til personlig, huslig og produktiv brug og forbedrede sanitære forhold, især for kvinder og piger i landdistrikter og personer, der tilhører dårligt stillede eller marginaliserede grupper, såsom nomader, arbejdere på plantager, alle migranter uanset deres migrationsstatus og personer, der bor i irregulære eller uformelle bosættelser. Enhver stat skal fremme passende og økonomisk overkommelige teknologier, herunder kunstvandingsteknologi, teknologier til genanvendelse af rensset spildevand og til opsamling og opbevaring af vand.
4. Enhver stat skal beskytte og genoprette vandrelaterede økosystemer, herunder bjerge, skove, vådområder, floder, grundvandsmagasiner og søer, mod overforbrug og forurening med skadelige stoffer, især industrielt spildevand og koncentrerede mineraler og kemikalier, der resulterer i langsom eller hurtig forgiftning.
5. Enhver stat skal forhindre tredjeparter i at fratage bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, deres ret til vand. Enhver stat skal prioritere vand til menneskelige behov før andre anvendelser og fremme dets bevarelse, genoprettelse og bæredygtige anvendelse.

BØNDER HAR RET TIL ADGANG TIL RENT VAND OG SANITET. STATER
SKAL SØRGE FOR BÆREDYGTIG INFRASTRUKTUR OG FORHINDRE
TREDJEPARTER I AT FORRINGE DENNE RET.

itstekst

STATER SKAL GØRE HVAD DER ER NØDVENDIGT
FOR AT FREMME ALLE BØNDER OG VANDRENDE
ARBEJDSSTAGERES RET TIL SOCIAL SIKKERHED I
LANDDISTRIKTER.

ARTIKEL 22: RETTEN TIL SOCIAL SIKKERHED

1. Bønder og andre, der arbejder i landdistrikter, har ret til social sikkerhed, herunder social forsikring.
2. Enhver stat skal i overensstemmelse med deres nationale forhold tage passende skridt til at fremme udøvelsen af retten til social sikring for migrantarbejdere i landdistrikter.
3. Enhver stat skal anerkende retten til social sikring, herunder socialforsikring, for bønder og andre personer, der arbejder i landdistrikter, og skal i overensstemmelse med nationale forhold etablere eller opretholde deres sociale beskyttelsesniveauer, der omfatter grundlæggende sociale sikringsgarantier. Garantierne skal som minimum sikre, at alle, der har behov for det, i løbet af livet har adgang til grundlæggende sundhedspleje og til grundlæggende indkomstsikkerhed, som tilsammen sikrer effektiv adgang til varer og tjenesteydelser, der er defineret som nødvendige på nationalt plan.
4. Grundlæggende sociale sikkerhedsgarantier bør etableres ved lov. Upartiske, gennemsigtige, effektive, tilgængelige og økonomisk overkommelige klage- og ankeprocedurer bør også specificeres. Der bør være systemer på plads til at forbedre overholdelsen af nationale lovrammer.

ARTIKEL 23: RETTEN TIL GODT FYSISK OG MENTALT HELBRED

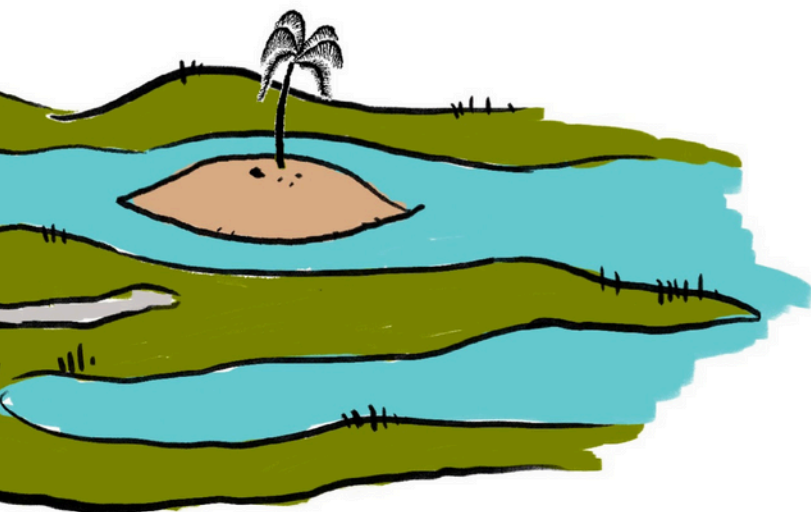
1. Bønder og andre mennesker der arbejder i landdistrikter, har ret til at nyde den højest opnåelige standard for fysisk og mental sundhed. De har også ret til uden nogen form for diskrimination at have adgang til alle sociale og sundhedsmæssige ydelser.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at bruge og beskytte deres traditionelle medicin og til at opretholde deres sundhedspraksis, herunder adgang til og bevarelse af deres planter, dyr og mineraler til medicinsk brug.
3. Enhver stat skal sikre adgang til sundhedsfaciliteter, varer og tjenesteydelser i landdistrikter på et ikke-diskriminerende grundlag, især for grupper i sårbare situationer, adgang til essentielle lægemidler, immunisering mod større infektionssygdomme, reproduktiv sundhed, information om de vigtigste sundhedsproblemer, der påvirker samfundet, herunder metoder til at forebygge og kontrollere dem, sundhedspleje for mødre og børn, samt uddannelse af sundhedspersonale, herunder uddannelse i sundhed og menneskerettigheder.

STATEN SKAL BESKYTTE BØNDERNES
RET TIL PLEJE AF FYSISK OG
MENTALT HELLBRED, HERUNDER
BESKYTTELSE AF DERES
TRADITIONELLE MEDICIN OG PRAKSIS.

BØNDER HAR RET TIL AT SIKRE SIG
BOLIG OG FRIHED FRA ULOVLIG
BORTDRIVELSE. STATER SKAL SIKRE
RIMELIG KOMPENSATION, NÅR
BORTDRIVELSE ER UUNDGÅELIG.

ARTIKEL 24: RETTEN TIL ET STED AT BO

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til en passende bolig. De har ret til at opretholde et sikkert hjem og lokalsamfund, hvor de kan leve i fred og værdighed, og ret til ikke-diskrimination i denne sammenhæng.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at blive beskyttet mod tvangsudsættelse fra deres hjem, chikane og andre trusler.
3. Stater må ikke vilkårligt eller ulovligt, hverken midlertidigt eller permanent, fjerne bønder eller andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, mod deres vilje fra de hjem eller den jord, de bebor, uden at søge for eller give adgang til passende former for juridisk eller anden beskyttelse. Dersom udsættelse er uundgåelig, skal staten give eller sikre rimelig og retfærdig kompensation for ethvert materielt eller andet tab.

ARTIKEL 25: RETTEN TIL UDDANNELSE

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til passende uddannelse, der er tilpasset de særlige agroøkologiske, sociokulturelle og økonomiske forhold, som de befinder sig under. Emner, der er omfattet af uddannelsesprogrammer, bør omfatte, men ikke være begrænset til, forbedring af produktivitet, markedsføring og evnen til at håndtere skadedyr, patogener, systemchok, virkningerne af kemikalier, klimæændringer og vejrrelaterede begivenheder.
2. Alle børn af bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til uddannelse i overensstemmelse med deres kultur og med alle de rettigheder, der er indeholdt i de foreliggende redskaber til implementering af menneskerettighederne.
3. Enhver stat skal tilskynde til retfærdige og deltagende partnerskaber mellem bønder og videnskabsfolk, såsom marksskoler for bønder, inddragelse i planteforædling og plante- og dyresundhedsklinikker med henblik på at forholde sig mere hensigtsmæssigt til de umiddelbare og nye udfordringer, som bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikterne, står over for.
4. Enhver stat skal investere i uddannelse, markedsinformation og rådgivning på gård-niveau.

BØNDER HAR RET TIL AT UDTRYKKE, KONTROLLERE OG UDVIKLE
DERES KULTUR OG TRADITIONELLE VIDEN. STATER SKAL
TRÆFFE FORANSTALTNINGER FOR AT FJERNE DISKRIMINATION

ARTIKEL 26: KULTURELLE RETTIGHEDER OG OPRINDELIG VIDEN

1. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til at nyde deres egen kultur og til frit at forfølge deres kulturelle udvikling uden indblanding eller nogen form for diskrimination. De har også ret til at opretholde, udtrykke, kontrollere, beskytte og udvikle deres traditionelle og lokale viden, såsom livsformer, produktionsmetoder eller teknologi, eller skikke og traditioner. Ingen kan påberåbe sig kulturelle rettigheder for at krænke de menneskerettigheder, der er garanteret af international lov, eller for at begrænse deres rækkevidde.
2. Bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har ret til individuelt og/eller kollektivt, i forening med andre eller som et samfund, at udtrykke deres lokale skikke, sprog, kultur, religioner, litteratur og kunst i overensstemmelse med internationale menneskerettighedsstandarder.
3. Enhver stat skal respektere og træffe foranstaltninger til at anerkende og beskytte de rettigheder, som bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har i forbindelse med deres traditionelle viden, og afskaffe diskrimination mod den traditionelle viden, praksis og teknologi, som bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, har.

ARTIKEL 27: FN OG ANDRE MELLEMSTATSLIGE ORGANISATIONERS ANSVAR

1. De Forenede Nationers særorganisationer, fonde og programmer og andre mellemstatslige organisationer, herunder internationale og regionale finansielle organisationer, skal bidrage til den fulde gennemførelse af denne erklæring, herunder gennem mobilisering af bl.a. udviklingsbistand og -samarbejde. Der skal overvejes måder og midler til at sikre deltagelse af bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, i spørgsmål, der berører dem.
2. De Forenede Nationer og dets særorganisationer, fonde og programmer samt andre mellemstatslige organisationer, herunder internationale og regionale finansielle organisationer, skal fremme respekten for og den fulde anvendelse af denne erklæring og følge op på dens effektivitet.

FN OG INVOLVEREDE ORGANISATIONER ER ANSVARLIGE FOR AT BESKYTTE
RETTIGHEDERNE FOR BØNDER OG ANDRE MENNESKER, DER ARBEJDER I
LANDDISTRIKTER.

ARTIKEL 28: GENERELLE FORPLIGTIGELSER

1. Intet i denne erklæring må tolkes som en indskrænkning, forringelse eller ophævelse af de rettigheder, som bønder og andre mennesker, der arbejder i landdistrikter, og oprindelige folk har i dag eller kan erhverve i fremtiden.
2. Menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder for alle, uden nogen form for diskrimination, skal respekteres ved udøvelsen af de rettigheder, der er beskrevet i denne erklæring. Udøvelsen af de rettigheder, der er fastsat i denne erklæring, må kun være underlagt sådanne begrænsninger, som er fastsat ved lov, og som er i overensstemmelse med internationale menneskerettighedsforpligtelser. Sådanne begrænsninger skal være ikke-diskriminerende og udelukkende nødvendige for at sikre behørig anerkendelse af og respekt for andres rettigheder og friheder og for at opfylde de retfærdige og mest tvingende krav i et demokratisk samfund.

NOTER

NOTER

NOTER

Co-funded by
the European Union

This publication is co-funded by European Union. Its contents are the sole responsibility of Mellemfolkeligt Samvirke and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Besøg www.viacampesina.org, eller den danske medlemsorganisation Friebonderlevendeland.com, for at finde mere information, nyhedsopdateringer og for at støtte med en donation

 : 104 rue Robespierre, FR-93170 Bagnolet, France

 viacampesina@viacampesina.org

 +45 26849090

 facebook.com/ViaCampesinaOfficial

 [@via_campesina](https://twitter.com/via_campesina)

 tv.viacampesina.org

